

juk: miként lehet és kell a legmegfelelőbb iskolát szervezni s fenntartani, miként lehet az oktatást egyetemessé tenni és viszonylag magas fokra emelni.

(Szászváros.)

Kristóf György.

A tehetséges tanulók kiválasztása.

A háború után következő időknek az okozott sebeket kell majd gyógyítaniok, ami nem kevésbé súlyos feladat, mint magának a háborúnak győzelmes befejezése. Ezt a feladatot is csak a nemzet erőinek legteljesebb és legigazságosabb felhasználásával lehet megoldani. Minden értékes emberre szükségünk lesz és főként a vezető szerepeket csak a legkiválóbb tehetségekre szabad bízunk. De hogyan biztosítsuk azt, hogy minél több tehetséges ember és csakis a tehetséges ember érvényesülhessen? Erre a kérdésre akar felelni *Hartnacke* a tehetséges tanulók kiválasztásáról írt tanulmányában (*Zsch. für päd. Psych. und exp. Päd.* 1915, 11. és 12. sz.; külön: Lpz., Quelle u. Meyer, 80 Pf.). A német birodalmi viszonyok szempontjából bírálja a kiválasztás mai körülményeit és elveit, de megjegyzései nálunk is elkelnek. A tehetséges, de szegény és alacsony származású ember pályája nálunk is küzdelmesebb, mint azé, akinek talán kevesebb a tehetsége, de tekintélyesebb és módosabb a családjá. Ezért tanulságos számunkra is *Hartnacke* fejtegetése.

A tehetségesek kiválasztásának a kérdése a nevelőket közvetlenül érdekli, mivel a kiválasztás már az iskolában megindul a tanulók osztályozása alakjában. Kérdés, hogy ez valóban csak a tehetség és szorgalom szempontjából történik-e? Nem befolyásolják-e külső tényezők is a kiválasztást? És egyáltalán lehetséges-e a társadalom mostani szervezetében a tanulóknak tisztán a tehetség és szorgalom alapján történő kiválasztása? Lehet-e az ifjúság nevelésének a szülők társadalmi és vagyoni helyzete által okozott különbözőzéseit az iskolai kiválasztással egyengetni? Mely intézkedésekkel lehetne az iskolai szervezet részéről biztosítani a lehetőleg tiszta, vagyis a lehetőleg érdem szerint való kiválasztást? Mely értelemben kell és lehet a tanulók sajátos tehetségeire tekintettel lennünk? Ezekre a kérdésekre a cikkíró körülbelül a következőket feleli.

Minél jobban kiépülnek valamely állam belső intézményei általában, tehát művelő és képesítő szervezete is, az egyes emberek pályája annál határozottabb mederben fejlődik. Németországban (és nálunk is) az egyes embernek a polgári életben elfoglalt helye leginkább azon fordul meg, hogy az iskolai oktatás mely fokain ment

végig. Németországban azonban már a gyermeknek az iskolába való kerülése előtt is történik kiválasztás, amennyiben a szülők gyermeküket vagy a *népiskolába*, vagy a felsőbb tanintézetekbe átvetető *előkészítő-iskolába* küldik. Elhatározásukat többnyire anyagi helyzetük (az előkészítő iskola tandíjjal jár, a népiskolai tanítás tandíjmentes), műveltségük és társadalmi körülményeik döntenek el, néha az a törekvésök is, hogy a gyermekek a szülők műveltségi és társadalmi helyzeténél magasabb fokra emelkedhessenek. Kétségtelen, hogy ez a kiválasztás nem csupán az értékes tanulókat segíti előre. De nincs-e valami összefüggés a társadalmi helyzet és a gyermekek szellemi értéke között? Ez az érték nemcsak az értelem, hanem az akarat tulajdonságaiban, a kezdeményezésre való képességben és a kitartásban is rejlik, de alapját mindenesetre az értelmességben kell keresnünk. Az értelmesség a léleknek az új ismeretek és más lelki tartalmak fölvételére és feldolgozására való, tehát formai képességét jelenti, de a tartalomtól is függ, amelyet a léleknek alkalmá van magába fogadni. Minél többet foglalkozunk a gyermekkel, környezete minél több benyomással gyarapítja lelkének a tartalmát, annál több alkalmat nyújt értelmességének formai gyakorlására is. Mondanunk sem kell, hogy a társadalmilag kedvezőbb helyzetben élő gyermek ebből a szempontból is mennyivel szerencsésebb, mint a szegény és korlátolt társadalmi körben élő, folytonosan anyagi gondokkal küzdő szülők gyermeke. Hiszen vannak rendkívül erős tehetségek, akik a legkedvezőtlenebb külső körülmények ellenére is szépen boldogulnak, de általában mondhatjuk, hogy egyenlő természetes képességek esetében azoknak a részéről lehet az értelmesség nagyobb fejlődésére számítani, akik kedvezőbb társadalmi viszonyok között élnek.

Igaz, nem tudjuk határozottan megállapítani, hogy az alsóbb társadalmi rétegek gyermekeinek természetes szellemi képességei átlagban gyöngébbek-e, mint a szerencsésebb körülmények között élőké. Nem valószínűtlen, hogy azok a gyermekek, akiknek apja legalább részben mégis csak kiválóbb egyéni képességének köszönhette magasra jutását, az öröklés következtében természetből fogva szellemileg értékesebbek, mint a részben szellemi alacsonyabb rendűségük miatt lemaradt apák gyermekei. Az bizonyos, hogy az iskolában elért eredmény különböző és pedig a magasabb társadalmi osztályok javára. Hartnacke az ingyenes és a tandíjas brémai népiskolák tanítási eredményének szembeállításával igazolja ezt az állítást. Az ingyenes iskolába a tanulatlan munkások, kisiparosok és hasonló sorsú emberek járatják gyermekeiket; a másikba a képzettebb és jobb módú hivatalnokok, munkások, kereskedelmi és ipari alkalmazottak gyermekei járnak. Itt az 1913/4. tanévben a tanulók 79%-a,

amott csak 59%-a tett eleget az iskolai követelményeknek. Miután a különbség az első osztály tanulóira nézve a legnagyobb, nem lehet azzal magyarázni, hogy az ingyenes népiskolába járó gyermekeket talán ipari vagy más munkára való alkalmazásuk akadályozta volna a tanulásban. Cikkírónak meggyőződése, hogy az eredményben mutatkozó eltérések okát főként az értelmességnek a különböző társadalmi és vagyoni körülményekkel járó különbözőzésében kell keresnünk. Hasonló eltérés mutatkozik egyrészt az ingyenes és tandíjas *népiskolák*, másrészt az *előkészítő*-iskolák tanulói között, akik túlnyomó részben a művelt középosztályhoz tartoznak. Ha vannak is egyes tanulók, akik az iskolafajra vonatkozó általános megállapítással szemben kivételes tehetséget vagy tehetetlenséget mutatnak és ha az iskolai eredményből nem következik is mindig a tanulónak később, a polgári életben nyilvánuló értéke, és ha a tanuló értékelésében nagy része van is a tanító egyéniségének: az iskolai minősítésnek mégis van bizonyos, a tanulók tényleges képességeihez mért kiválasztó jellege.

A népiskola elvégzése után újabb *pozitív kiválasztás* következik: akik a *felsőbb iskolákba* (höhere Schule) akarnak járni, felvételi vizsgálatot tesznek. Az előkészítő-iskola tanulói ezzel szemben minden felvételi vizsgálat nélkül mehetnek tovább a felsőbbfokú iskolákba. Számukra itt csak *negatív kiválasztás* van, azaz a követelményeknek semmiképpen meg nem felelő tanulók lassanként lemaradznak az iskolából. A szegénysorsúak helyzete tehát újra kedvezőtlenebb, mint a jobbmóduakké, vagy társadalmilag más szempontból szerencsésebb körülmények között született tanulóké. Pedig ezek között akárhányan vannak, akiknek voltaképpen nincsen a felsőbbfokú iskolák követelményeinek megfelelő képességük és nem is valók azokra a pályákra, amelyekre ezek az iskolák képesítenek. Mégis «átcsúsznak» egyik osztályból a másikba, sőt az egyetemekre vagy főiskolákra is feljutnak és ott végre letörve gyarapítják a szellemi proletárok számát. Németországban t. i. a felsőbb iskolákba való törekvés egyik fő indító oka a szülők és tanulók részéről az a körülmény, hogy az egyéves önkéntességre ennek az iskolának az elvégzése jogosít. Így kerülnek hivatalnoki vagy más értelmiségi pályára olyan emberek is, akiknek ipari vagy kereskedelmi pályához volna tehetségük, de az önkéntességi jog megszerzése céljából mellőzik az oda vezető *középfokú* iskolákat (Mittelschule). Ezek ifjúságának is módot kell tehát nyújtani arra, hogy az önkéntességi jogot elnyerhesse. A felsőbbfokú iskolák ily módon megszabadulnának azoktól a tanulóktól, akik csak az önkéntesség kedvéért látogatják s gyöngye vagy nem tudományos irányú képességeik következtében a kiválóbb tehetségek haladását is zavarják és az oktatás színvonalát rontják, amennyiben az iskolának rájuk való tekin-

tetből könnyítenie kell a tananyagon és meg kell lassítania a tanítás menetét. A középfokú iskola azonban nemcsak negatív értelemben, a felsőbbfokú iskoláktól való távortartással vesz részt a tanulók kiválasztásában, hanem pozitív is, mert átmenetül is szolgálhat a felsőbbfokú iskolákba azok részére, akik erre a kiválasztásra méltó fejlődést tanúsítanak. (Amit a cikkíró a németországi középfokú és felsőbbfokú iskolákról mond, az a magyar polgári iskolára és a középiskolára mindenestől ráillik.)

A tanulók kiválasztásának egyik elve, hogy minden tanuló, aki képességeinél fogva rátermett, anyagi helyzetére való tekintet nélkül lehetőleg bizonyosan elérhesse az iskolai tanulás legfelsőbb fokát. A tandíjmentesség nem elegendő biztosíték erre nézve. A szülők sok esetben azért nem engedik és nem engedhetik gyermeköket tovább tanulni, mert ha tudnák is fizetni a tandíjat, minél hamarabb szükségök van a gyermek kenyérkereső munkájára. Ismerünk olyan esetet is, hogy a szülők alacsony társadalmi soruk megvetését látják abban, ha gyermekök valamely magasabb társadalmi szintre vezető iskolában tanul. Nem egy tehetséges ember méltó pályája törik ketté ezeken az akadályokon. Ezen egyik újító áramlat Németországban a mindenik fokon elvileg teljesen ingyenes és egységes iskolák létesítésével akar segíteni. Azt óhajtják, hogy minden tanuló számára a szülők vagyoni és társadalmi helyzetére való tekintet nélkül azonos szervezetű iskolákban kezdődjék az oktatás és továbbra is azonos szervezetű fokokon át emelkedve jusson el a tanuló a főiskoláig vagy egyetemig, ha értelmessége kielégíti az iskola követelményeit. Csak a tehetségtelenség lehessen ok a tanuló iskolai pályájának félbeszakítására, de sohasem a szülők szegénysége vagy önkényű rendelkezése. A szülői beavatkozásnak egyáltalán meg kell szünnie a tanulók kiválasztásában. Minden tanulónak állami rendelkezés értelmében akarva nem akarva el kellene végeznie a tehetségének megfelelő iskolákat és csakis ezeket. Hartnacke különösen két okból tagadja ennek a szándékolt reformnak az életrevalóságát. *Először* is gazdaságilag tartja lehetetlennek. Ha az állam a tanuló pályáját kivenné a szülői rendelkezés köréből, akkor iskoláztatásának, felruházásának és eltartásának összes költségeiről is gondoskodnia kellene mindaddig, amíg a fiatal ember önálló megélhetésre nem képes. Ezt a megterhelést azonban az állam mai társadalmi, nemzetgazdasági és politikai szervezetével nem vállalhatja. *Másodszor* az iskola ropant erkölcsi felelősséget venne magára azzal, ha a tanuló értelmességének megbírálását teljesen maga végezné. Az egységes iskola szervezetének értelmében a tanulókat már 10—11 éves korukban két csoportba osztanák. Az egyik csoportba tartoznának azok, akik tudo-

mányos vagy művészi tehetséget mutatnak. A másik csoportba az inkább gyakorlati irányú tehetségek kerülnének. De, kérdi Hartnacke, ki lehet bizonyos abban, hogy a második csoportba osztott tanulók között nem akad-e olyan, aki szintén tudományos vagy művészi tehetséggé, de tehetsége csak később nyilvánul? Különösen olyan családok gyermekeivel eshetik ez meg könnyen, amelyekben a tudományos vagy művészi foglalkozás családi hagyomány. Itt a hajlamok átöröklődése és a családi környezet által való nevelése folytán valószínűbb az újabb tudományos vagy művészi tehetségek fejlődése, mint azokban a családokban, amelyekben a hagyomány meghatározó ereje hiányzik. Természetesen nem állítja ugyan a tehetségnek a családi hagyománytól való föltétlen függését, de mégis úgy gondolja, hogy az iskolai szervezetnek és a tanulók kiválasztása elvének megváltoztatásában nem volna szabad a családi hagyományt és a szülői rendelkezést teljesen mellőzni. Nem olyan nagy baj, ha az alacsonyabb társadalmi osztályból származó tudományos vagy művészi tehetséggé tanuló nem kerül az egyetemre, hanem tehetségét környezetéhez mért hivatásra fordítva, ott vezető szerepre emelkedik. Legsúlyosabb mulasztást követ el ez iskola akkor, amikor szellemi hivatások köréből származó tanuló tehetségét félreismerve elzárja előle a művészi vagy tudományos képzés iskoláit. Nem is kívánatos, «hogy a társadalom alsóbb rétegei értelmileg elszegényedjenek», hogy az iskola alsóbb fokait elvileg megfosszuk a spekulatív gondolkozóktól, az elméleti irányú tehetségektől.

Hartnackenak ez az utóbbi érvelése nagyon gyöngé. Nem valószínű, hogy a tanulók tehetségének tisztán az iskola részéről való elbírálásában több tévedés essék, mint most, amikor a tanulók iskolai pályáját a szülők rendelkezése is befolyásolja. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az iskolai szervezet reformjával a tehetségek elbírálásának tökéletesebb, tárgyiasabb módja is együtt járna. És minek ipari vagy kereskedelmi pályán a tudományos vagy művészi tehetség? A tisztán iskolai kiválasztás ellen mai társadalmi és közgazdasági viszonyaink mellett alapos érvelésül csak az szolgálhat, amit a cikkíró az állam túlságos pénzügyi megterheléséről mondott. Az állam nem vállalhatja a tanuló iskoláztatásának minden költségét, a kezdő fiatalember támogatását, a szülők anyagi kártalanítását, mindazt a sok kiadást, amely a kiválasztás teljes államosításával járna. Ez különben sem szüntetné meg a rendi korlátokat, mert a gazdagabb szülők magániskolákat alapítanak, vagy gyermekeik mellé külön tanítókat fogadnának, ami a gyermekeknek még élesebb rendi elválasztására vezetne, mint az iskolák mai szervezete. A teljes és kényszerű állami kiválasztás csak teljesen szociálisztikus szerve-

zetű államban volna lehetséges. Egyelőre meg kell hagynunk a szülők rendelkezési jogát és a tandíjfizetés elvét. *Azonban anyagi szempontból mindenestre könnyítenünk, a tanulók értékének elbírálása szempontjából meg szigorítanunk kell a kiválasztást.* Hartnacke erre nézve a következőkben foglalja össze javaslatait:

A tandíjfizetés elve megmarad, de gyarapítani kell a tandíjmentes és ösztöndíjas helyek számát. Szigorítsuk a kiválasztást a felsőbbfokú iskolák követelményeinek fokozásával, de szervezzünk önkéntességre jogosító középfokú iskolákat, hogy az egyetemre nem való tanulóknak is érdemes oktatást és életpályát nyújthassunk. A népiskolák, valamint középfokú, illetőleg felsőbbfokú iskolák tanterve között olyan szerves kapcsolat legyen, hogy a népiskolákból az arra való tanulók felvételi vizsgálat után átléphessenek a felsőbbfokú iskolába és pedig felvételi vizsgálatnak számítsanak az egész első tanév. Akit nem találnak alkalmasnak ebben a vizsgálati időben, azt az iskola minden további próbálkozás mellőzésével véglegesen eltilthassa a következő osztályok látogatásától. Hogy a különös irányú tehetségek művelésére kellő gondot lehessen fordítani, reformálni kell a gimnáziumok, reálgimnáziumok és reálisiskolák felsőbb osztályainak tantervét, amely még mindig túlságosan sokat foglalkoztatja a pl. matematikai tehetségű tanulókat is az idegen nyelvekkel. Ott, ahol nincs meg mindhárom fajta iskola, a meglévő több szakcsoportra kell osztani, hogy a tanuló tehetségének irányához mért tárgyakkal foglalkozhassék.

Kállai Ernő.

A népiskolai osztályisméltlés.

Ismét olyan tanévet hagyunk hátunk mögött, amelyben talán a legtöbb tanító munkájára is, de a hadbavonult vagy odakészülő atya gyermekeire bizonytalansággal szemmel látható bélyeget nyomott küzdelmünk. A háború nyomasztó anyagi hátrányait és sokféle, lelket lenyűgöző, kétségben és izgalomban tartó hatását az itthonmaradottak érzik legjobban. A gyermekek javarészt a gyöngébb nem gondjaira maradtak éppen olyan időben, amikor kétszeresen is szükség lett volna odahaza az atyai szóra és irányításra. Most sokszorosan fontos az iskolának gondolnia a növendékek jövő sorsára, egyrészt a gyermekek, másrészt a közműveltséghez fűződő nemzeti érdekek miatt. A gyermeknek érdeke, hogy a tanulásban minél tovább haladjon. A nemzetnek is az az érdeke, hogy minél többen jussanak el a mindenki részére szükséges ismeretek birtokába. Ez a gondolat követeli, hogy foglalkozzunk a közműveltség terjedésének akadályaiival s ily szempontból